

Kiss Álmos Péter ny.á. főtörzsőrmester (U.S. Army)
ZMNE Hadtudományi Doktori Iskola doktorandusza

AZ ELSŐ INDIA-PAKISZTÁNI HÁBORÚ, 1947-48

A konfrontáció Brit India két utódállama, Pakisztán és India között gyakorlatilag a függetlenség első napján kezdődött. Első háborújukat Dzsammu és Kasmír birtoklásáért vívták. A háború korlátozott célokért, korlátozott hadszíntéren, korlátozott eszközökkel folyt. Ez volt az első modern háború, melynek során az egyik hadviselő fél (Pakisztán) a cél területen mesterségesen szított felkelést kihasználva akarta megvalósítani politikai céljait. A kísérlet – részben a doktrínai alapok és tapasztalat híján – nem járt teljes sikerrel, de elég eredményes volt ahhoz, hogy Pakisztán későbbi háborúiban is nagy szerepet adjon felkelő és félkatonai milícia erőknek.

Kulcsszavak: India, Pakisztán, India felosztása, Dzsammu és Kasmír, aszimmetrikus hadviselés, pathan törzsi milícia

Peter A. Kiss, SFC (Ret) US Army

THE FIRST INDO-PAKISTANI WAR, 1947-48

The confrontation between British India's two successor states, Pakistan and India dates from the first day of independence. They fought their first war over the possession of Jammu and Kashmir. The war was a limited affair – limited in its goals, over a limited theater, with limited means. It was the first modern war in which one of the belligerents (Pakistan) relied on an artificially created and nurtured insurgency in the target area to realize its political goals. The experiment – partly due to lack of doctrinal foundations and lack of experience – had only limited success, but its results encouraged Pakistan to rely on insurgents and irregular militias in the enemy's rear in its later wars.

Keywords: India, Pakistan, Partition of India, Jammu and Kashmir, asymmetric warfare, Pathan tribal militia

E rövid és korlátozott háború több szempontból is lenyűgöző történet. Leginkább figyelmet érdemlő eleme a nem-állami hadviselők (törzsi milíciák és helyi felkelők) alkalmazása az állam szolgálatában. Kasmírban ez szükségmegoldás volt: Pakisztán nem volt elég erős ahhoz, hogy reguláris erői útján érvényesítse érdekeit. A nem-állami hadviselők alkalmazása csak részben volt sikeres, de az események megmutatták, hogy egy modern állam hogyan tudja egy másik, lényegesen erősebb modern állammal szemben saját érdekei szolgálatába állítani az

aszimmetrikus hadviselés elveit és eljárásait. Pakisztán a kasmíri tapasztalatokat pozitívan értékelte, és későbbi háborúiban egyre nagyobb szerepet adott a nem-állami hadviselőknek.

A háború eseményei fölhívják a figyelmet arra is, hogy megfelelő felkészítés után semmi különbség nincs nyugati és ázsiai katonák között. Ázsiai tisztek nyugati tanácsadók nélkül is képesek nagy léptékű hadműveleteket tervezni, hadosztályokat és hadtesteket mozgatni és ellátni, és parancsnoki tulajdonságaik kielégítik a legmagasabb követelményeket is. Ázsiai csapatok nyugati parancsnokok és "tanácsadók" nélkül is képesek olyan magas színvonalú teljesítményre, önfeláldozó hősiességre és professzionistákhoz méltó magatartásra, mint a legjobb európai vagy amerikai reguláris erők.

A TÖRTÉNELMI HÁTTÉR

A második világháborúban kimerült Nagy-Britannia számára a gyarmatbirodalom fönntartása (a gyarmatok gazdasági és stratégiai előnyei ellenére) óriási teher volt. A Munkáspárt 1945. évi választási győzelmével napirendre került birodalom fölszámolása – de legalábbis azoknak a gyarmatoknak a függetlenné válása, amelyek elég fejlettek voltak, hogy szuverén államként megálljanak a maguk lábán. Ebben az időszakban nyerte el függetlenségét Burma, Ceylon (Sri Lanka), Palesztina (Izrael és Jordánia) – és India.

Indiát évszázadokon át muszlimok dominálták (annak ellenére, hogy jelentős számbeli kisebbségben voltak). Az európai birodalmak behatolásával e domináns szerepük a 19. század közepére véget ért. Befolyásuk, előjogaik, hatalmuk elvesztésével nem tudtak megbékélni, és nehezen alkalmazkodtak az új társadalmi rendhez. A hitetlen keresztények uralmát még valamennyire eltűrték, de nem tudták elképzelni az életet az évszázadokon át megvetett és leigázott hinduk, buddhisták, szikhek uralma alatt – akkor sem, ha a független India szekuláris demokráciát és szabad vallásgyakorlást ígért.¹ Tömegszervezetük, a Muszlim Liga (Muslim League) kierőszakolta, hogy a függetlenségi folyamatnak egy muszlim állam létrehozása is legyen része. A muszlim többségű országrészeket (nyugaton Szindhét, Balucsisztánt, az Északnyugati Határ Tartományt és Pandzsáb nyugati részét, keleten Kelet-Bengált) Pakisztán néven egy államban egyesítették. (1. ábra)

A függetlenségi törvény (Independence of India Act) értelmében India valamennyi állama – közel 600 (ez nem elírás – hatszáz) fejedelemség – dönthetett, hogy Indiához vagy Pakisztánhoz akar-e csatlakozni, esetleg független akar maradni. A törvény a döntést egyértelműen

¹ Ahogy India függetlensége egyre valószínűbbé vált, a muszlimok tarthattak a hindu, szikh, buddhista, keresztény, dzsaini, zsidó és más vallási kisebbségek "történelmi igazságtételétől" is. (Goel, é.n.)

az uralkodók hatáskörébe utalta. A legtöbb uralkodó számára a földrajz és a demográfia egyértelműen meghozta a döntést, de Kasmír² esetében nehezebb volt a kérdés. Földrajzi helyzete (India, Pakisztán, Afganisztán és Kína határvidékén) stratégiai fontosságú helyszínné tette mind India, mind Pakisztán számára. Az uralkodó hindu volt, a lakosság többsége (kb 2/3-a) viszont muszlim – ugyanakkor a muszlim politikai eliten belül sem volt egyetértés az ország

² "Kasmír" nem egyértelmű földrajzi kifejezés: alkalmazzák az indiai Dzsammu és Kasmír államra, a pakisztáni Azad Kasmír államra, a Kasmír völgyre, és a Dzsammu és Kasmír független fejedelemségre. A régiót 1815. előtt Pandzsábi Hegyvidéki Államok néven ismerték, és 22 független kis állam alkotta, melyek az indiai Mughal birodalom szövetségesei és erejének fontos támaszai voltak. A birodalom hanyatlásával a szikh uralkodó, Randzsit Szingh sorra meghódította és 1820-ban Dzsammu néven egy államban egyesítette valamennyit. A brit birodalom 1845 és 1857 között fokozatosan kiterjesztette hatalmát erre a vidékre is, és Dzsammu és Kasmír néven India függetlenné válásáig Hyderabad után ez volt brit India második legnagyobb állama.

jövőjét illetően: a legbefolyásosabb kasmíri muszlim politikus, Abdullah Sejk, ellenezte India felosztását, de ha már megtörtént, Kasmír függetlensége mellett állt ki. A maharadzsa nem tudott – vagy inkább nem akart – választani: azt remélte, hogy ha elég hosszú ideig húzza-halasztja a döntést, Kasmír független, szuverén állam lehet.

India talán elfogadta volna Kasmír függetlenségét, de Pakisztán ragaszkodott ahhoz, hogy a muszlim többségű Kasmír a muszlim Pakisztánhoz csatlakozzon. A pakisztáni államfő, Muhammad Ali Dzsinnah, kész volt a kérdést erővel rendezni, de ez nyílt háborúhoz vezetett volna Indiával – ehhez az éppen megalakuló pakisztáni hadsereg még messze nem volt elég erős, és a brit kormány is megakadályozta volna a nyílt konfliktust. A pakisztáni kormány először gazdasági nyomással próbálkozott: megakadályozta a legalapvetőbb fogyasztási cikkek és energiahordozók (pl. gabona, cukor, só, benzin, háztartási petróleum) importját; leállította a forgalmat a Kasmírba vezető vasútvonalon; elkobozta a kasmíri teherautókat. Ezek az intézkedések nem vezettek gyors eredményre, ezért a Muszlim Liga vezető politikusai és a fegyveres erők tisztjei (talán Dzsinnah tudtával, talán tudta nélkül) kidolgoztak egy tervet, mely gyors megoldást ígért, és az Indiával várható konfrontáció kockázatát is csökkentette. Nagyon kevésen múlt, hogy a terv végül nem járt teljes sikerrel.

TÉR-ERŐ-IDŐ-INFORMÁCIÓ ELEMZÉS

Tér - Kasmir katonaföldrajzi jellemzői

Dzsammu és Kasmír területe 222 000 km². Észak-dél irányban 640 km, kelet-nyugat irányban 480 km. A területnek csak egy kis hányada alkalmas állandó emberi élőhelynek. A tengerszint fölötti magasság 300 m és 7 000 m között változik. Az államot magas hegyláncok a következő régiókra osztják:

- Északon, a Karakoram hegylánc és a Himalája északi csúcsai között az Indus völgye, Gilgit, Hunza és Baltisztán alkotják az Északi Területeket.
- Innen délkeletre a Ladakh és Zanszkár hegyláncok és az Indus völgy alkotják Ladakhot.
- A Himalájától délre van a Kasmír völgy az állam nyári fővárosával, Szinggárral.
- A Kasmír völgyet a Pir-Pandzsál hegylánc választja el a délnyugatra levő Dzsammu régiótól és a nyári fővárostól, Dzsammutól.

A hegyláncok nem csak felismerhető határok a régiók között, de nehezen átjárható akadályokként nagy szerepet játszottak a helyi etnikai, kulturális és nyelvi különbségek fennmaradásában. A hegyláncok a hadszínteret is négy részre osztották, melyek között csak minimális

kapcsolat volt. A hegyláncokon átvezető néhány szűk hágó birtoklása vagy elvesztése meghatározó szerepet játszott a hadműveletek során. (2. ábra)

Dzsammu és Kasmír kb Marokkóval azonos szélességi övben fekszik, éghajlatára a tengerszint fölötti magasság és a magas hegységek gyakorolják a legnagyobb befolyást. Dzsammu (305 m) éghajlata szubtrópusi, a Kasmír völgyé (1 700 m) mérsékelt kontinentális, az Északi Területek és Ladakh (2 500-3 500 m)³ magashegyi sivatag. A hegyek között a kiszámíthatatlan időjárás miatt a repülőgépek, a ritka levegő miatt az ejtőernyő alkalmazása nagyon kockázatos; a belső égésű motorok teljesítménye lényegesen gyengébb, mint a tengerszint közelében. Az alacsonyabb vidékekről áthelyezett indiai csapatok számára az oxigénhiány és a hideg

2. ábra. Dzsammu és Kasmír eredeti határai és jelenlegi fölosztása.

Forrás: http://www.lib.utexas.edu/maps/middle_east_and_asia/kashmir_region_2003.jpg

eleinte óriási problémát jelent. A nagyrészt helyi milíciákból szervezett pakisztáni erőket ez sokkal kevésbé érintette.

Dzsammu és Kasmír infrastruktúrája 1947-ben primitív volt – és ami volt, az nagyrészt Pakisztántól függött: a télen-nyáron járható utak a folyómedreket követték és pakisztáni területen át vezettek. Kasmírt India felől csak két – télen járhatatlan – úton lehetett megközelíteni: a Pathankotból Szingrára vezető földúton, mely a 2 700 m-es Banihal hágón át vezet, és a Manali felől Ladakhba vezető karavánúton (inkább ösvényen). India fejlett vasúthálózatának csak egy szárnyvonala ért el Dzsammuig – de az is pakisztáni területen át, Wazirabad felől. Az utak áteresztő képessége és a hidak teherbírása szigorúan korlátozta az alkalmazható erők létszámát, eszközeit és utánpótlását.

A szingrári és dzsammui repülőterek alkalmasak voltak korszerű szállító repülőgépek fogadására, de a szingrárit csak nappal lehetett használni. A nagyobb tavak és egyes folyók rövid szakaszokon kishajókkal hajózhatóak voltak, de ennek csak nagyon ritkán, és legfeljebb helyi harcászati szinten (pl. kisebb erők beszivárgása esetén) volt jelentősége.

Erő - a szembenálló erők

Nagy-Britannia fegyveres erőinek egyik legjelentősebb alkotó eleme volt az Indiai Hadsereg; az Indiai Haditengerészet és Indiai Légierő jelentősége kisebb volt, de ezek sem voltak elhanyagolható erők. Brit India fegyveres erőinek létszáma a második világháború során 2 500 000 fő fölé duzzadt; indiai erők szolgáltak Afrikában, Európában, és Ázsiában. A tiszti állomány kb 2/3-a brit volt, de az idő múlásával egyre több indiai tiszt ért el magas rendfokozatot. A háborút követő leépítések után a fegyveres erők létszáma 1947-ben 460 000 fő körül volt (12 000 tiszt, 450 000 tiszthelyettes és legénységi állomány). A fejedelmi államok saját erőinek létszáma összesen további kb 75 000 fő volt.

A függetlenségi törvény értelmében az állomány és az eszközök 2/3-a került Indiához, 1/3-a Pakisztánhoz; ahogy a fejedelmi államok csatlakoztak Indiához vagy Pakisztánhoz, erőikből további zászlóaljkat szerveztek, melyek a nemzeti hadseregek részeivé váltak. Közel 150 000 embert, 500 kisebb-nagyobb alakulatot és 160 000 tonna hadianyagot⁴ kellett Indiából és a birodalom más gyarmatairól pakisztáni területre szállítani. Az eszközök, és különösen a létesítmények igazságos elosztása (elsősorban a rendelkezésre álló rövid idő miatt) lehetetlen volt. A légi támaszpontok nagy része pakisztáni területen volt, de a 46 kiképző központból

⁴ Gyakran visszatérő pakisztáni vád, hogy az indiai hatóságok szabotálták a hadianyagok kiadását: működőképes fegyverek, lőszer és felszerelés helyett kiseleztezt eszközöket, fémhulladékot szállítottak.

csak kilenc. A fegyvergyárak, hadianyag raktárak, javító műhelyek és a haditengerészeti támaszpontok mind indiai területen voltak.

A fegyveres erők főparancsnokai brit tisztok voltak (Pakisztánban Messervy tábornok, Indiában Lockhart tábornok), akik az indiai illetve pakisztáni államfők helyett egy közös főparancsnok, Auchinleck tábori marsall alárendeltségébe tartoztak, és nem a pakisztáni illetve indiai nemzeti érdekeket, hanem elsősorban Nagy-Britannia érdekeit szolgálták.

Az indiai fegyveres erők

Brit India hadseregének felosztása során az **indiai hadseregnek** 88 lövész zászlóalj, 12 páncéloszászlóalj és 19 tüzérosztály jutott. Ezek kilenc lövész és egy páncéloshadosztályt, valamint egy független páncélos- és két ejtőernyősandárt alkottak. Az alakulatok és az állomány közel harmadának elvesztése jelentősen csökkentette az erők harcképességét – de számos alakulat (a hindu, szikh és gurkha zászlóaljak) érintetlenek maradtak. A megtartott egyes zászlóaljak elveszítettek egy vagy két századot, de megmaradtak különleges hagyományokkal és történelemmel rendelkező kemény magokként, amelyeket újonnan toborzott állománnyal kiegészítve újabb magasabbegységbe lehetett szervezni. A kasmíri műveleteket nagyrészt az indiai reguláris alakulatok hajtották végre, de jelentős számban csatlakoztak hozzájuk a helyben spontán szerveződött **milíciák** is.

Az **indiai légierő** a Pakisztánnak átadott állomány és eszközök nélkül is komoly erőt képviselt, jól felkészült és tapasztalt személyi állománnyal (900 tiszt, 10 000 tiszthelyettes és légénységi állomány, 820 civil műszaki és adminisztratív állomány) és korszerű eszközökkel (Tempest és Spitfire vadászrepülőgépekkel, C47 szállító repülőgépekkel). Az erőket hét vadász és egy légi szállító osztályba szervezték (bombázó osztályokat csak 1948-tól kezdetek szervezni, de ezek nem vettek részt a háborúban). A légi szállító osztály csak nyolc C47 szállító repülőgéppel rendelkezett – ez messze nem volt elegendő a kasmíri műveletek támogatására, de a kapacitást a civil légitársaságoktól bérelt repülőgépekkel megsokszorozták. A légierő legnagyobb problémája a megfelelő támaszpontok hiánya volt.

Az **indiai haditengerészet** 19 hadihajóval (fregattokkal és kisebb hajókkal) és kb 15 egyéb (vontató, partraszálló) hajóval kezdett működni. A műveletekben a haditengerészet nem vett részt.

A pakisztáni fegyveres erők

A **pakisztáni hadsereg** szervezése során különösen élesen jelentkeztek a muszlimok brit birodalommal szembeni évszázados elutasító magatartásának negatív következményei. Brit India

hadseregében a számos tiszta hindu, tiszta szikh és tiszta nepáli (gurkha) zászlóalj mellett csak két tiszta muszlim zászlóalj létezett (15. Pandzsábi Ezred 1. zászlóalj és 16. Pandzsábi Ezred 3. zászlóalj). A brit indiai hadsereg alakulataiból 33 lövészzászlóalj, hat páncéloszászlóalj, és kilenc tüzérsztály került Pakisztánhoz – de többnyire nem a teljes alakulatok, csak egyes elemeik. Sok muszlim katona az indai szolgálat mellett döntött, így még a muszlim századok sem mind érkeztek Pakisztánba teljes létszámmal. Pontosán azok a szilárd és kemény magok hiányoztak tehát, amelyeket új magasabbegységekbe lehetett volna szervezni.

Súlyos problémát jelentett a tiszthiány: a 150 000-es létszámúra tervezett hadseregnek minimum 4 000 tisztre lett volna szüksége, de csak 2 300 fő állt rendelkezésre – köztük egy vezérőrnagy, két dandártábornok és 53 ezredes (Hassan, 2004. p. 32). A hiányt részben brit, részben más európai tisztek alkalmazásával oldották meg. A nehézségek ellenére 1947. augusztusban Rawalpindiben két dandárral felállt egy hadosztály (a 7.). Az Indiából, Közel-Keletről, észak-Afrikából és Ázsiából érkező katonákkal folyamatosan töltötték föl a hiányos alakulatokat, és 1947. októberben már tíz lövész- és egy páncélosdandár (13 könnyű harckocsival) őrizte Pakisztán határait. Ezekből Nyugat Pakisztánban további négy, Kelet Pakisztánban egy hadosztályt állítottak föl.

A kasmíri műveleteket a konfliktus első hónapjaiban a Pakisztán részét képező Északnyugati Határtartományban (Northwest Frontier Province) szervezett pathan **törzsi milíciák** hajtották végre. Minden pathan törzs – saját vezetői alatt – egy-egy laskart (kb 1 000 fős zászlóaljat) állított ki – ezek szolgáltak roham-csapatokként. A laskarokat 1947. szeptember elején a határ menti helyőrségek közelében vonták össze, és ellátták fegyverrel, lőszerrel és járművekkel.⁵ A pathanok harcias, fegyverforgatáshoz szokott népek, de nem katonák. Jól bánnak a kézfegyverekkel, de nem ismerik a bonyolultabb fegyverek és a híradó eszközök kezelését; mesterei a törzsi háborúkban alkalmazott harceljárásoknak (portyázás, rajtaütés, lesállítás), de nem nagyon ismerik a korszerű harcászat elveit és fegyelmezetlenek. Ezért minden laskarhoz a pakisztáni hadsereg "szabadságolt" vagy "leszerelt" tisztjei és tiszthelyettesei csatlakoztak, akik kezelték a híradó eszközöket és a kollektív fegyvereket, és harcászati tanácsokkal szolgáltak.

A pakisztáni csatlakozás hívei először Puncs környékén, később kelet- és dél-Kasmír más területein is **helyi önkéntes milíciákat** szerveztek. Ezek nagyrészt toborzási körzetükben (la-

⁵ Indiai források szerint a laskarok fizetségként Szrinagarban kifoszthatták volna a maharadzsa palotáját és kincstárát. Logisztikai támogatásuk minimális volt: a megindulási körzetben fegyvert és lőszert kaptak, de étellemezésről, szállásról és sebesült-ellátásról maguk gondoskodtak – értelemszerűen a helyi lakosság terhére.

kóhelyük közelében) tevékenykedtek és fokozatosan az Azad Kashmir (Szabad Kasmír) ideiglenes kormányának fél-reguláris alakulataivá váltak. A milíciák parancsnoka a Muszlim Liga egyik vezető politikusa (Kursid Anwar) lett.⁶

India tíz repülőosztályából három került Pakisztánhoz. A *pakisztáni légierő* 2 600 fővel (220 tiszt, köztük 65 repülőgép vezető, 2 000 tiszthelyettes és legénységi állomány, 400 civil műszaki és adminisztratív állomány), korszerű vadászpilótákkal (Tempest és Spitfire) és C47 Dakota szállító repülőgéppel kezdett működni. A légierőt két vadász és egy szállító osztályba szervezték. Pakisztán brit India nyugati határvidéke és az orosz (szovjet) fenyegetéssel szemben első védőbástyája volt, ennek megfelelően jól el volt látva légitámaszpontokkal: a légierő három osztálya hét légitámaszpont között válogathatott. A légierő a háború során csekély szerepet játszott: Pakisztán a lehető leghosszabb ideig fenn akarta tartani azt a látszatot, hogy nincs köze a kasmíri eseményekhez. Kasmíri terület fölött vívott légi csaták ezt azonnal megcáfolták volna – de a két pakisztáni vadászpilóta különben sem bírta volna sokáig a küzdelmet a sokkal erősebb indiai légierővel szemben.

A *pakisztáni haditengerészet* nyolc hadihajóval és nyolc egyéb hajóval kezdett működni. A műveletekben a haditengerészet nem vett részt.

A kasmíri fegyveres erők

A kasmíri fejedelemség rendelkezett egy kb 9,000 fős hadsereggel: nyolc lövészszázalóval (melyeket négy lövészdandárba szerveztek) és egy lovas testőr osztállyal. Kasmíri alakulatok saját tisztjeik vezetésével részt vettek a brit birodalom háborúiban, és volt némi harctéri tapasztalatuk, de kiképzésük színvonala nem volt különösebben magas. Mivel a brit birodalom részeként nem kellett külső támadástól tartani, a kasmíri hadsereg határvédelmi, csendőri és díszelgő feladatokat látott el. Súlyos problémát jelentett, hogy az állomány közel negyede muszlim volt, akik a konfliktus első napjaiban átálltak a pakisztáni erők oldalára. A harcok során a nem-muszlim alakulatok egy része feloszlott, mások beolvadtak az indiai hadseregbe.

Idő

A mérföldkő jellegű események idővonalát vizsgálva meglepő, hogy azok milyen gyorsan követték egymást. A közvetlen előzmények – India felosztásától a pathan törzsi milíciák támadásáig – néhány hónapot, a hadműveletek az első indiai csapatok beszállításától a tűzszüneti megállapodásig alig több, mint egy évet fednek le. Kétségtelen, hogy a Munkáspárt vá-

⁶ A milíciák – és az egész vállalkozás – egyik gyenge pontja a határozott, céltudatos vezetés és központi irányítás hiánya volt.

lasztási győzelmével bizonyossá vált a függetlenség, és a leginkább érintett politikai szereplők már korábban is dolgoztak ki terveket. De az ördög a részletekben bújik meg – és a részletek kidolgozása és a tervek végrehajtása csak az után kezdődhetett, hogy a parlament megszavazta az India Függetlensége törvényt, és a politikai elitek megismerték az Indiát még mindig irányító brit adminisztráció terveit és szándékait.

Információ

India felosztása során felosztották brit India hírszerző szervezetét, az Intelligence Bureau-t is, de ebből sem India, sem Pakisztán nem látott sok hasznot: üres irodákat örököltek, mert a britek megsemmisítették az irattárakat. Az indiai kormány hírszerző szervezete 1947. augusztus 15-én, a függetlenség napján süket volt és vak. Pakisztán valamivel jobban járt: az IB indiai igazgatója (Gulam Mohamed) és az állomány jelentős része muszlim volt és a pakisztáni szolgálatot választották. A hadművelet kezdetén Pakisztán információ tekintetében egyértelműen fölényben volt: mint kezdeményező, tudta, hogy hol, mikor és mekkora erővel fog támadni. Pakisztán e fölényét nem tudta fönntartani.

A SZEMBENÁLLÓ FELEK TERVEI

A *független India* (kezdve mindjárt a függetlenség lelkét jelentő Moamdász Karamcsand Gandhival) mindig szerencsésebb volt a tábornokaival, mint vezető politikusaival. Az 1947-ben hatalomra került indiai politikai elit gondolkodását Gandhi *ahimsza* (erőszak nélküiség) filozófiája határozta meg: a "békeszerető Indiának" nem lesz szüksége stratégiai védelmi tervekre és hírszerző szervezetekre – talán még fegyveres erőkre sem. Működő hírszerző szervezetek híján sem az indiai kormány, sem a fegyveres erők nem kaptak időben megbízható információkat a kasmíri eseményekről, így nem is készítettek terveket Kasmír erővel történő megszerzésére, vagy egy pakisztáni kísérlet elhárítására.

Más volt a helyzet Pakisztánban. Mikor a gazdasági blokád hatástalannak bizonyult, befolyásos pakisztáni politikusok és a fegyveres erők tisztjei kidolgoztak egy tervet (Gulmarg hadművelet) a gyorsabb és határozott megoldására:

- Az India felől megközelíthetetlen Északi Területeket egy mesterségesen szított felkelés során Pakisztánhoz csatolják, és elfoglalják az India felől nehezen megközelíthető Ladakhot.
- Kasmír muszlim-lakta vidékein (elsősorban a Pakisztánhoz közeli nyugati és déli határvidéken) felkelést szítanak és kiprovokálják a kormánycsapatok erőszakos fellépését.

- Pakisztánban toborzott törzsi milíciák betörnek a Kasmír völgybe és Dzsammuba, hogy a hindu elnyomás ellen lázadó hittestvéreiket támogassák. Rajtaütéseikkel a határra csalják és lekötik, vagy részenként megsemmisítik a kasmíri fegyveres erőket, és elfoglalják Kasmír fővárosát, Szingapúrt.
- Pakisztán reguláris alakulatokat küld Kasmírba, hogy azok "helyreállítsák a rendet," és egyben diszkrétan rákényszerítsék a maharadzsa, hogy az államot Pakisztánhoz csatolja.

Arra számítottak, hogy elég hosszú ideig tagadni tudják Pakisztán szerepét, és mire India reagálni tud, kész helyzetet teremtenek. A terv végrehajtását még a függetlenség hivatalos megvalósulása előtt megkezdték.⁷

A *kasmíri maharadzsa célja az volt*, hogy Pakisztánt és Indiát egymás ellen kijátszva megőrizze Dzsammu és Kasmír függetlenségét. Ha ez nem lehetséges, a "B terv" szerint Kasmír csatlakozik Indiához.

AZ ESEMÉNYEK IDŐRENDJE

1947. augusztus – október

India felosztása nem ment simán: 1947 nyarán Pandzsábban zavargások törtek ki, muszlim menekültek milliói áramlottak Pakisztán felé, szikhek és hinduk menekültek Indiába.⁸ Az erőszak hamarosan elérte Dzsammu és Kasmírt is. Az állami csapatok mindent megtettek, hogy fenntartsák a rendet, de ha muszlim rendbontók ellen léptek föl, intézkedésüket a sajtó és a muszlim politikusok a békés, ártatlan, védtelen muszlim lakosság elleni terror-hadjáratnak tüntették föl. A pakisztáni propaganda azzal vádolta a maharadzsa, hogy a muszlimok kiirtását vagy tömeges kiűzését tervezi. Augusztusban Puncsban nyílt felkelés tört ki és megalakult az első muszlim milícia.⁹ Egyre gyakrabban érte támadás a rendőrörsöket és a hadsereg helyőrségeit, és megkezdődött Szabad Kasmír (Azad Kashmir) kormányának megszervezése.

Szeptember elején megkezdődtek a Pakisztáni területről kiinduló támadások: több száz fős pathan fegyveres csoportok ütöttek rajta a határ menti hindu és szikh falvakon, és a támadásra

⁷ Pakisztáni forrásokban e tervekről szinte semmi információt nem lehet találni. Az események pakisztáni változata szerint a pakisztáni kormány, a politikai vezetők és a fegyveres erők csak a kasmíriakkal szimpatizáló kívülállók és megfigyelők voltak. Ha pakisztániak vállaltak is aktív szerepet, az csak egyéni lelkesedésből történt. Egy figyelemreméltó kivétel Akbar Khan: *Raiders in Kashmir*.

⁸ A vallási közösségek elkülönülése és a vallási erőszak a mai napig egyáltalán nem ritka jelenségek Indiában – az angol nyelvű indiai sajtóban és politikai szakirodalomban külön kifejezések is léteznek rá: "communalism" (kb. közösségesdi) ill. "communal violence" (közösségi erőszak).

⁹ Fegyverforgatáshoz értő, harci tapasztalatokkal rendelkező emberanyag volt bőven: a második világháború végén Dzsammu és Kasmírba kb 60 000 leszerelt veterán tért vissza – nagyrészt muszlimok.

válaszoló kormánycsapatok elől visszamenekültek Pakisztánba. A pakisztáni hadsereg fegyverekkel, híradó eszközökkel és járművekkel támogatta a támadókat, és járőrei több alkalommal behatoltak kasmíri területre. A pakisztáni hatóságok semmit nem akartak tudni sem az incidensekről, sem a hadsereg szerepéről, viszont ismételten a muszlim lakosság elleni atrocitásokkal vádolták a kasmíri kormányt.

Október közepére megérett a helyzet az általános támadásra: az egyre súlyosabb incidensek egy kb 300 km hosszú határ mentén előre kiszámíthatatlan helyeken és időpontokban történtek. Az állami csapatok nem tudtak megvédeni minden falut és minden sebezhető pontot, de megelőzni sem tudták a támadásokat, csak reagálni tudtak azokra. Erejük fokozatosan szétforgácsolódott, képtelenné váltak összehangolt műveletek végrehajtására.

1947. október – Gulamarg hadművelet

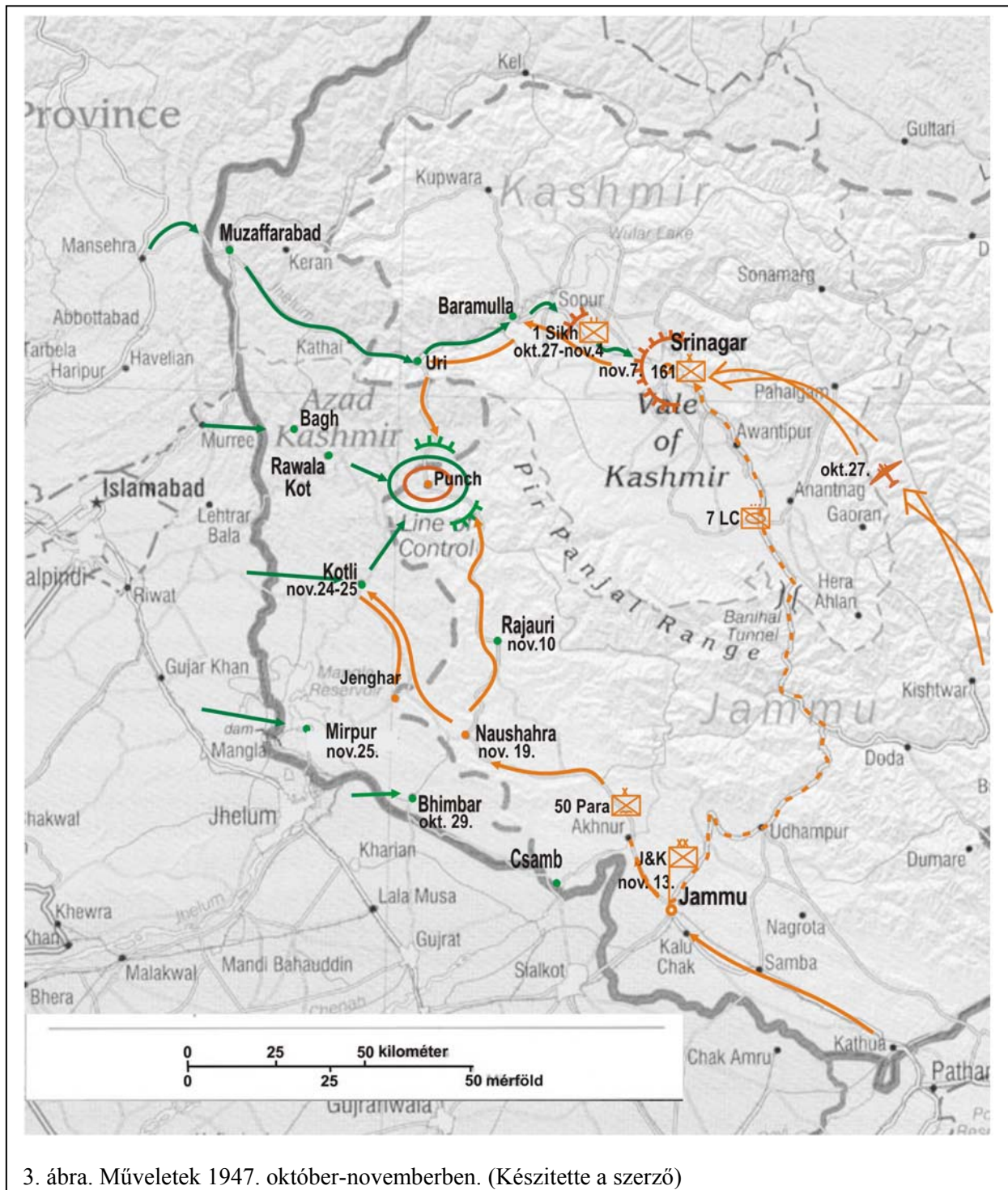
Az általános támadás (Gulamarg hadművelet) 1947. október 22-én kezdődött. Abbottabad felől 5 000 pathan betört a Kasmír völgybe. A kasmíri fegyveres erőkben szolgáló muszlimok föllázadtak, megölték nem-muszlim bajtársaikat és tisztjeiket és csatlakoztak a pathanokhoz vagy a helyi milíciákhoz. A támadók elfoglalták Domelt és 23-án Muzaffarabadban szétverték a kasmíri kormánycsapatok egy zászlóalját, de Urinál elszánt ellenállásba ütköztek: a kormánycsapatok egy ideig állták a támadásokat, majd lerombolták az Uri folyó hídját, és folyamatosan harcolva visszavonultak Baramulla felé.¹⁰ A támadással egyidőben (október 24.) Mohamed Ibrahim vezetése alatt megalakult az Azad Kashmir kormány.

A Dzsammu régióban támadó Azad Kashmir erők eleinte kemény ellenállásba ütköztek, és a célként kijelölt városok nagy részét csak hosszabb-rövidebb ideig tartó ostromok után tudták bevenni. A határ menti városok (Bagh, Rawalkot, Radzsauri, Beri Pattan) sorra a kezükre kerültek; körülzárták Puncsot és ellenőrzésük alá vonták a Puncs-Dzsammu utat, de mire elérték Dzsammut, már megkezdődött az indiai erők beáramlása. Dzsammu mindvégig indai kézben maradt és a déli hadműveletek bázisa lett.

Urinál mutatkozott először a pathan milíciák legnagyobb veszélye: a fegyelem hiánya. Fegyelmezett, jól felkészített, jól vezetett csapatok számára a lerombolt híd nem akadály, hanem kihívás lett volna: az Uri folyón járművek nélkül átkelni nem volt probléma; Uri és Szrinagár között a távolság valamivel több, mint 100 km – erőltetett menetben, könnyített felszereléssel

¹⁰ A kasmíri erők súlyos helyzetét mutatja, hogy Uri védelmére a kasmíri erők főparancsnoka, Radzsinder Szingh dandártábornok csak 150 embert tudott összeszedni, és a védelmet és a visszavonulást személyesen vezényelte. A visszavonulás során maga is elesett.

két nap, legfeljebb három. De a laskarok harcias törzsi milíciák voltak, nem fegyelmezett, reguláris erők. Bátorságukat és harci szellemüket nem lehet kétségbe vonni, de az engedelmesség és a parancsok vita nélküli teljesítése nem volt erős oldaluk – a stratégiai érzék még kevésbé. Nem voltak hajlandók földadni járműveiket (melyekhez inkább az addig szerzett zsákmány szállítása, semmint a személyes kényelem miatt ragaszkodtak), és ezzel közel négy napig késleltették az előrenyomulást. A késlekedés következtében csak október 26-án érték el Baramullát, Szingarától 30 km-re. Az elvesztegetett idő lehetőséget adott a maharadszának,

3. ábra. Műveletek 1947. október-novemberben. (Készítette a szerző)

hogy mérlegelje a helyzetet, majd Indiához forduljon segítségért. A segítség feltétele Kasmír csatlakozása volt Indiához – ez 1947. október 26-án megtörtént. (Pakisztán a mai napig vitatja a csatlakozás jogszerűségét.)

Baramullában ismét megmutatkozott a fegyelem hiánya. A Dzsammuban végrehajtott műveletek hasznosak voltak, mert megosztották a védelem figyelmét – de Kasmír kulcsa a Kasmír völgy és Szrinagár volt; ezek elfoglalása volt a betörés legfontosabb célja. Baramulla elfoglalásával nyitva állt az út Szrinagár felé. A helyzet gyors, határozott előrenyomulást követelt, mielőtt a kormánycsapatok erősítést kaphattak. Ehelyett a milícia alakulatok itt is fosztogatni kezdtek és a hindu és szikh lakosságot mészárolták le. Ezzel időt adtak az indiai erőknek, hogy megerősítsék a kasmíri védelmet, és az indiai vezérkar gyorsan intézkedett.

1947. október-november – Szrinagár felmentése, indiai ellentámadás

Az indiai erők és eszközök beszállítása a nehéz terepen, rossz utakon, kis teherbírású hidakon maximális erőfeszítés mellett is több hétbe telt volna. De hetek helyett csak órák álltak rendelkezésre; nyilvánvaló volt, hogy az erőket légi úton kell a műveleti területre juttatni. Kasmír felmentésének kulcsa tehát a szrinagári repülőtér volt – a tengerszint fölött 1 655 m magasságban, rövid, füves felszállómezővel, primitív navigációs eszközökkel.

Az első indiai erő (a Szikh Ezred 1. zászlóalj egy százada és a zászlóaljtörzs) október 27-én 09.30-kor szállt le; délután a második hullámmal beérkezett még egy lövészsorozat. A zászlóaljparancsnok (Dewan Ranjit Rai alezredes) védőkörlet létesítése, fedezékek kiépítése és óvatos felderítő tevékenység helyett egy kis erőt hagyott a repülőtér biztosítására, és azonnal támadást indított Baramulla irányába. A zászlóalj megállította az első milícia csapatokat, majd folyamatosan harcolva lassan visszavonult Szrinagár felé, a várostól 20 km-re egy uralgó magaslaton állást foglalt és napokon át föltartotta a támadókat.¹¹ Az így nyert idő alatt a légierő beszállította a 161. lövészdandár többi alakulatát (az 1. Szikh többi századát és további három lövészzászlóaljat, egy tüzérüteget és egy géppuskásszázadot), és Dzsammuból megérkezett a 7. könnyű lovasezred (7th Light Cavalry) egy páncélautó-szakasza is. A dandár Szrinagártól 7 km-re nyugatra Szalateng körzetében építette ki védőkörletét, visszavonta az előretolt 1. Szikh erőt, és megívta a független India hadseregének első csatáját. (3. ábra)

A pakisztáni milíciák folyamatosan támadták az egyre erősödő indiai védelmet. A harcok során november 7-én a 7. könnyű lovasezred két páncélautója a pakisztáni erők hátába került és onnan intézett támadást. A támadók, akik így az indiai védelmi vonal, egy indiai megkerülő

¹¹ Rai alezredes a visszavonulás során elesett.

támadás, és a páncélautók között három tűz közé szorultak, 600 halottat és felszerelésük és készleteik nagy részét hátrahagyva visszavonultak. Az üldöző indiai csapatok másnap elfoglalták Baramullát, majd 13-án Urit – ezzel a Kasmír völgyből kiszorították pakisztáni erőket.

Baramulla és Uri visszafoglalása után az indiai erők Dzsammu megtisztítására koncentráltak. November 16-án az 50. ejtőernyősdandár Dzsammu felől északnyugati irányban támadást indított, hogy visszafoglalja az elvesztett városokat. Ez a kísérlet csak részben járt sikerrel. Egy felmentő erő elérte Kotlit, de csak a város kiürítését tudta elérni. Mirpurt az Azad Kasmír erők november 25-én elfoglalták, kifosztották és hindu és szikh lakosságát felkoncolták. Egy felmentő erő Uri felől elérte Puncsot és bejutott a városba, de az ostromgyűrűt nem sikerült véglegesen áttörni. Puncs ostroma még egy évig tartott.

Északon Pakisztán nagyobb sikereket ért el. A "Dzsang-i-Azadi Gilgit-Baltisztán" helyi felkelő mozgalom egy gyors forradalmat hajtott végre a Gilgit Cserkészek ezred (Gilgit Scouts – helyben toborzott könnyűgyalogos félkatonai erők) támogatásával (1947.10.31.). Kikiáltották a "Gilgit Iszlám Köztársaságot," beiktattak egy ideiglenes kormányt, amely 14 nappal később feladta a függetlenséget és csatlakozott Pakisztánhoz. Egy gilgit cserkészekből és a helyi milíciából álló harccsoport megszállta a Burzil hágót, és megkezdték erők beszivároztatását Kasmírba Guraisz körzetében. Egy másik harccsoport körülfárta és ostrom alá vette Szkardut, az Északi Területek utolsó kormányhoz hű helyőrségét.

1947. december-1948. április – téli és tavaszi offenzívák

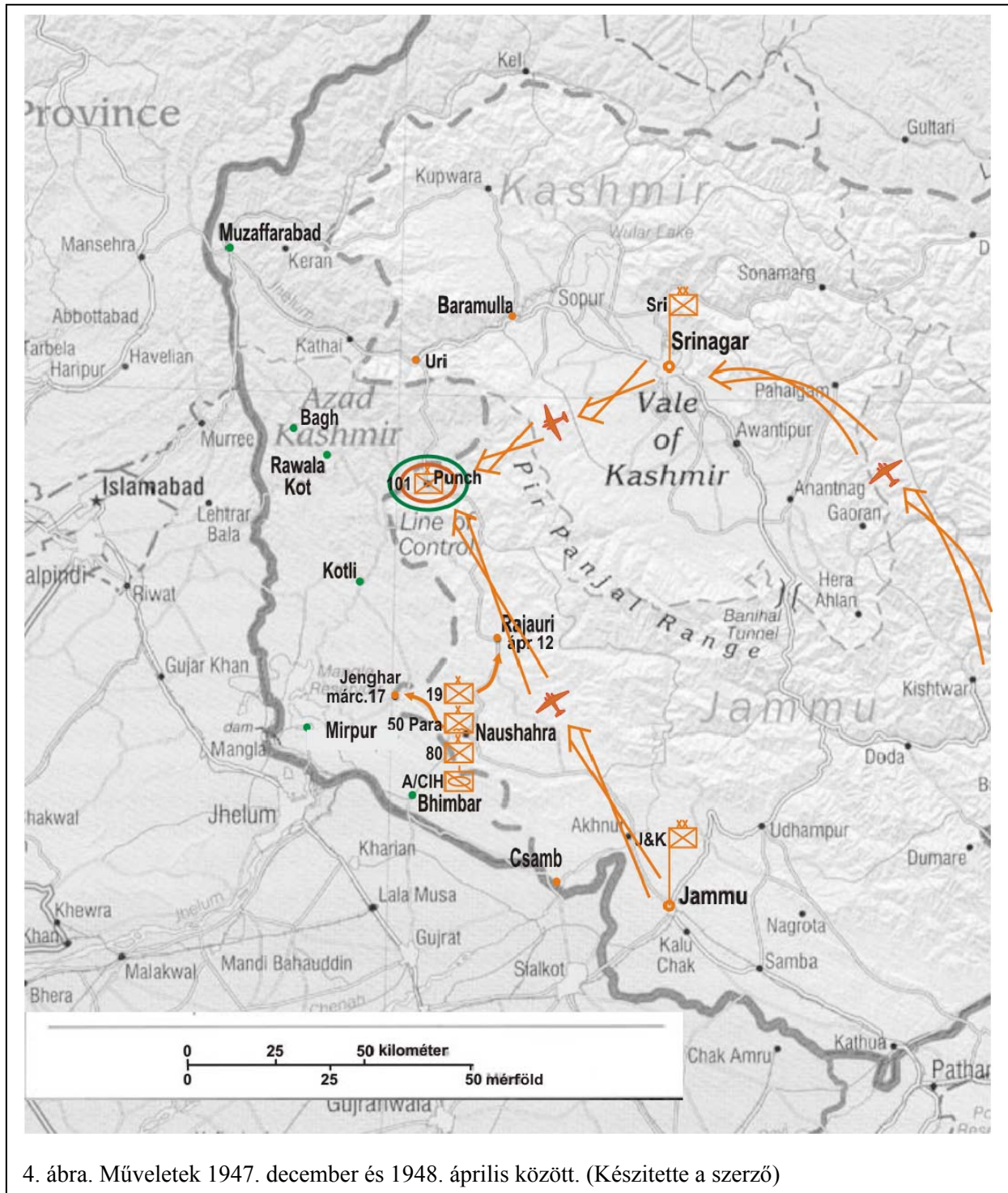
A tél beálltával a hadműveletek intenzitása csökkent. Az indiai csapatok számára nehézségeket okozott az időjárás: nem állt rendelkezésre elegendő téli ruházat és lábbeli (a hiányt helyi beszerzésekkel pótolták), és sok katona életében először látott havat. A magas hegységek időjárásához szokott pathan harcosok és az Azad milícia számára a tél sokkal kisebb problémát jelentett. Decemberben az Azad milícia elfoglalta Dzsangart, de januárban elvesztette Kotot, és a Naosera és Uri elleni támadások is sikertelennek bizonyultak. (4. ábra)

Az indiai erők beáramlása folytatódott, és kora tavasszal öt dandár állt rendelkezésre. Délen az indiai erők március-áprilisi offenzívájában (Vidszaj hadművelet) három dandár (50. ejtőernyős, 19. lövész és 80. lövész) egy könnyű harckocsi század (Közép-Indiai Lovasság, A század) támogatásával indított támadást a Naosera-Radzsauri út mentén és visszafoglalták Dzsangart (1948.03.17.), majd irányt váltottak és elfoglalták Radzsaurit (1948.04.12).

Puncs ostroma folytatódott. A helyőrség (mely a 101. dandár nevet kapta) egy rövid (550 m) szükségrepülőteret épített, és december 12-től a légierő C47 szállítógépei folyamatosan el

tudták látni a védőket hadianyaggal és élelmiszerral és evakuálni tudták a sebesülteket. A folyamatosan működő léghíd szűkösen ugyan, de gondoskodott a városban rekedt közel 40 000 menekült ellátásáról is.

Északon a kezdeti sikerekre építve a pakisztán-párti milíciák megindították a Kalapács hadműveletet (1948.febr.) melynek célja Szcardu, Kargil, a Zodzsi hágó és végül Leh elfoglalása volt. Ekkor Lehben egyetlen szakasz (33 fő) jelentette a teljes védelmet, melyet csak az

4. ábra. Műveletek 1947. december és 1948. április között. (Készítette a szerző)

utolsó pillanatban sikerült megerősíteni.¹²

A pakisztáni hadvezetés tisztában volt azzal, hogy az indiai erők, kihasználva a Kasmír völgy központi helyzetét, több irányba is indíthatnak támadást, és azt törzsi milíciák nem tudják megállítani. Ezért a pakisztáni hadsereg egyre nagyobb hányadát csoportosították át a fenyegetett szektorokba, és 1948. tavasztól már reguláris zászlóaljok, később teljes dandárok és tüzérsztyályok vettek részt a harcokban.

1948. május – december

Az indiai fegyveres erők 1948 tavaszán kezdtek fölülkerekedni valamennyi szektorban. Május elején az egyre nagyobb erőket két hadosztályba szervezték: délen létrejött a Dzsammu és Kasmír Hadosztály, a Kasmír völgyben a Szrinagár Hadosztály. A két hadosztályt egy ideiglenes hadtestparancsnokság, a Dzsammu és Kasmír Erő alá helyezték.¹³

A Kasmír völgyben két irányból indítottak támadást Muzaffarabad felé. Az északi támadásban a 163. lövészdandár elfoglalta Tittwalt (1948.05.23.) és Kerant, de a déli támadás, melyet Uriból indítottak két dandárral (161. lövész és 77. ejtőernyős), sikertelennek bizonyult: a pakisztáni kormány minden áron meg akarta tartani Muzaffarabadot, és a milíciák megerősítésére két reguláris dandárt (10. és 101.) rendelt a körzet védelmére (Khan, Akbar, 1970. pp. 82-92). Muzaffarabad és Mirpur között legalább öt további reguláris dandárral erősítették meg az Azad és pathan milíciákat.

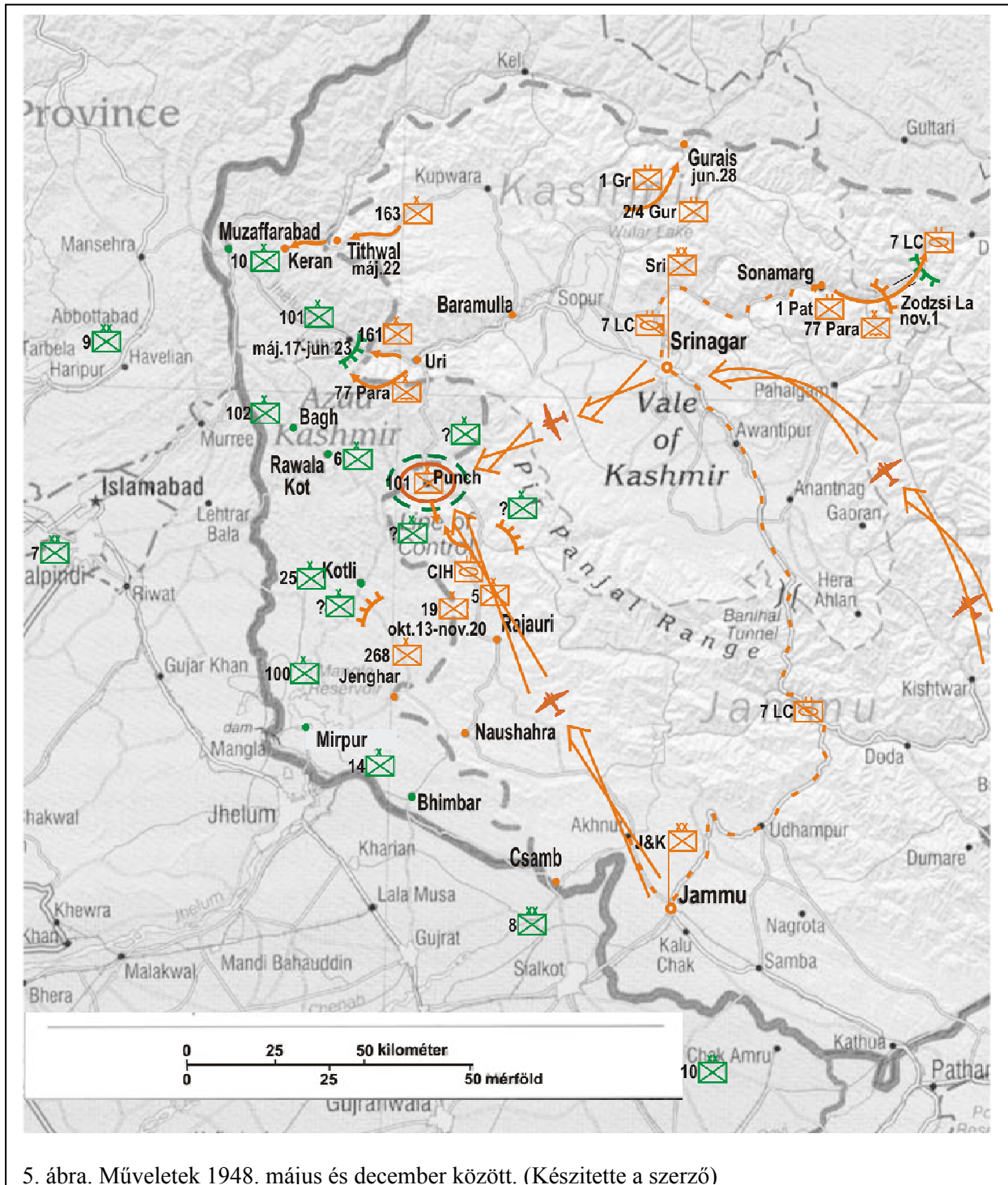
Az indiaiak ismét megkísérelték Puncs felmentését. A 19. lövészdandár júniusban Radzsauri felől indított támadásával egy időben a 101. dandár kitört a városból, de az ostromgyűrűt nem sikerült áttörni. A következő kísérlet három lövészdandár és egy páncélososztály légicsapásokkal és tüzérséggel támogatott, alaposan előkészített művelete volt. A 268. lövészdandár Nausera körzetéből Kotli irányába végrehajtott egy figyelemelterelő támadást (1948.10.13.) a főcsapás bal szárnyának biztosítására. A főcsapást Radzsauri körzetéből az 5. és 19. lövészdandárok hajtották vége a Közép-Indiai Lovasság egy könnyű harcokciosztályának támogatásával (1948.11.08.). A 101. dandár ismét kitört a városból és állandó

¹² Szrinagárból 40 önkéntes 1948. február közepén átkelt a Zodzsi hágón (ami a tél közepén egy különösen embert próbáló feladat volt) és csatlakozott Leh védőiehez. A helyi lakosságból milíciát szerveztek és építettek egy szűkségrepülőteret. Ez volt a világ addigi legmagasabban fekvő repülőtere (3 300 m), és kérdéses volt, hogy a légierő C47 szállító repülőgépei képesek lesznek-e ilyen magasságban le- és fölszállni. Az aggodalmak eloszlatása érdekében az első C47 repülőgépet máj.24-én Mehar Szingh ezredes (a légi műveletek parancsnoka) vezette, és vele utazott Timajja vezérőrnagy (a szrinagári hadosztály parancsnoka).

¹³ A későbbiekben a Dzsammu és Kasmír lett a 26., a Szrinagár a 19. hadosztály, és a Dzsammu és Kasmír Erő lett az 5. hadtest.

kapcsolatot teremtett a 19. lövészdandárral (1948.11.19.) – ezzel Puncs ostroma véget ért. (5. ábra)

Az Északi Területeken a helyzet eleinte kedvezőbben alakult Pakisztán számára, de végül az offenzíva ott éppúgy kifulladásra jutott, mint a Kasmír völgyben és Dzsammuban. A pakisztáni erők körülzárták és ostrom alá vették Szkardut, Kargilt és Draszt. A Szkarduban körülzárt csapatok felmentésére küldött két indiai zászlóalj egy leszállásban megsemmisítették (1948.05.10.),

5. ábra. Műveletek 1948. május és december között. (Készítette a szerző)

majd bevették Kargilt (1948.05.22) és néhány nappal később Draszt (1948.06.11). A szeptember elején indított első indiai kísérlet Kargil és Drasz visszafoglalására (Kacsa hadművelet) sikertelen volt: a pakisztáni erők szilárdan tartották a Kasmírból az Északi Területekre vezető Zodzsi hágó¹⁴ kijáratát, és visszaverték a támadást. Hamarosan Szkardu is elesett (1948.08.14), és nem volt akadály a Leh elleni offenzíva útjában. Lehet egy reguláris század és 150-200 fő milícia védte. A szükségrepülőtér a rossz időjárás miatt gyakran használhatatlan volt, de az indiai légierő mindig képes volt annyi hadianyagot beszállítani, amivel a védelem tartani tudta magát, és az utolsó pillanatban (1948.08.23.) beszállítottak egy gurkha zászlóalj-t, amely visszaverte a pakisztáni támadást. (6. ábra)

A Zodzsi hágó áttöréséhez Timajja vezérőrnagy délről fölhozatta a 7. könnyűlovasság egy páncélosszázadát. Aknurtól Szonomargig a 440 km-es utat titokban tették meg: a harckocsik lövegtornyait leszerelték és teherautókon szállították, ponyva alatt; a menetoszlop csak éjszaka mozgott; Szrinagárban kijárási tilalmat vezettek be, mikor a harckocsik megérkeztek. Az elővigyázatosság eredményeként a pakisztáni hírszerzés semmiféle jelzést nem kapott.

A harckocsikkal végrehajtott támadás (1948.11.01.) teljes meglepetésnek bizonyult a hágót védő pakisztániak számára: ilyen magasságban, ilyen nehéz terepen nem számítottak páncélos erőkre; nem rendelkeztek páncéltörő eszközökkel, és kiképzésükben nem szerepeltek a harckocsikkal szemben alkalmazandó szükségmegoldások. A harckocsik közvetlen irányzású lövegekkel rombolni tudták a hegyoldalakba ásott pakisztáni bunkereket, amiket a megosztott irányzású tüzérség és a légierő csapásai nem tudtak elérni.

A harckocsik és a velük szorosan együttműködő gyalogság gyorsan kiverte a hágó környékéről a pakisztániakat, majd folytatta a támadást Drasz és Kargil irányába.¹⁵ November 15-én visszafoglalták Draszt és 24-én Kargil alatt találkoztak a Leh felől támadó gurkhákkal. A Zodzsi hágó erőszakos áttörése, Kargil és Drasz visszafoglalása és Leh felmentése volt a háború utolsó jelentős eseménysorozata – a továbbiakban még voltak kísérletek az elfoglalt pozíciók javítására, de ezek már jelentősen nem befolyásolták a konfliktus végét.

¹⁴ A Zodzsi La a tengerszint fölött 3 600 m-en egy 3 km hosszú folyosó, melyet két oldalán 5 000 m-es hegyek határolnak. A terep a védelemnek kedvez: nincs növényzet, ami rejtene a csapatok mozgását; a meredek hegyoldalak megakadályoznak minden megkerülő támadásra irányuló kísérletet; egyszerűen nincs elég hely támadó alakulatok manőverezésére. A pakisztáni csapatok jól felkészültek a hágó védelmére: egymást átfedő tűzlegyekkel összefüggő tűzfüggőnyt teremtettek; a meredek hegyoldalakba beásott fedezékeket lehetetlen volt légi-csapásokkal és tüzérséggel rombolni.

¹⁵ Timajja vezérőrnagy a példamutató vezetés híve volt: a hágó elleni támadás során az első harckocsiból irányította a műveleteket.

1949. január 1. – tűzszünet

India fegyveres erői 1948 végére megoldották a nagy távolság és rossz utak logisztikai kihívását, mozgósították lényegesen nagyobb erőforrásaikat és készen álltak a pakisztáni erők szétzúzására, pakisztáni területek elfoglalására. A pakisztáni erők mindenütt vesztesre álltak, és nem voltak tartalék erőforrások, amelyek mozgósításával megfordíthatták volna a helyzetet. India tehát közel állt a győzelemhez, a kormány 1948. novemberben mégis az ENSZ közreműködését kérte a konfliktus megoldásához.

Politikai manőverek, hosszas tárgyalások és utolsó pillanatban végrehajtott műveletek után 1949. január 1-jén életbe lépett egy tűzszünet – de a kasmíri probléma azóta is megoldatlan. A szembenálló felek megtartották pozícióikat; az 1949. januári tűzszüneti vonal – a Line of Control – a mai napig gyakorlatilag az indo-pakisztáni nemzetközi határ. Kasmir birtoklásáért India és Pakisztán két további nyílt háborút vívott (1965-ban és 1999-ben), és a mai napig jelentős a gerilla tevékenység, melyet (nehezen cáfolható) indiai vádak szerint Pakisztán fegyverrel, kiképzéssel és propagandával támogat.

A HÁBORÚ MÉRLEGE

Veszteségek

A háború meglepően kevés *veszteséggel* járt – legalábbis ami az indiai fegyveres erőket illeti: 1 500 halottat és 3 500 sebesültet vesztek (utóbbiak egy része felépülése után visszatért alakulatához). A pakisztáni veszteségekről a mai napig nincsenek megbízható adatok – a pakisztáni erők természetéből adódóan nem is lehetett megbízható nyilvántartás.

A legsúlyosabb veszteségeket a kasmíri civil lakosság szenvedte el. A független megfigyelők – külföldi (elsősorban brit) polgári személyek és külföldi újságírók – beszámolóai alapján a pathan törzsi milíciák különös kegyetlenséggel bántak a nem-muszlim civil lakossággal (és a muszlimokkal sem voltak különösebben lágyszívűek). De az áldozatok számáról konkrét adatok helyett csak becslések állnak rendelkezésre.

Idegen befolyás

A szembenálló felek függetlensége nem volt teljes: nem csak gazdasági kapcsolatok, hadianyagellátás és diplomáciai támogatás szempontjából függtek a volt gyarmati hatalomtól, de legfőbb döntéshozó és végrehajtó intézményeiket még brit tisztviselők irányították, és a fegyveres erőket vezénylő főparancsnokok is valamennyien brit tisztek voltak. Döntéseikben az indiai illetve pakisztáni érdekek helyett a brit birodalom pillanantnyi érdekeit tartották

szem előtt. Sem India, sem Pakisztán politikai elitjei nem tudták tehát a háború kimenetelét olyan mértékben befolyásolni, mint szeretnék volna.

A brit kormány Nagy-Britannia távlati érdekei szempontjából Pakisztánt tekintette fontosabbnak, de mindenáron el akarta kerülni, hogy volt gyarmatai a függetlenség kikiáltása után azonnal háborúba keveredjenek egymással. Korlátozni kellett tehát a háború intenzitását: milíciák rajtaütéseit és határ menti kis összecsapásokat a függetlenséggel járó szülési fájdalmaknak lehetett föltüntetni, de meg kellett akadályozni, hogy a konfliktus továbbterjedjen más régiókra. A brit tiszteknek és köztisztviselőknek tehát a semlegesség és a részrehajlás között kellett manőverezniük. Ebben olyan sikeresek voltak, hogy Dzsammu és Kasmíron kívül a felosztási folyamatban alig volt fennakadás: a határokon át folyamatosan áramlottak a muszlimok pakisztáni területre, nem-muszlimok indiai területre, és zökkenőmentes volt a muszlim alakulatok és pakisztáni szolgálatot választó személyek áthelyezése Pakisztánba.¹⁶

Szárazföldi erők

A háborúban mindkét oldalon a lövészalakulatok játszották a domináns szerepet. Ennek oka részben a terepviszonyokban, részben a szembenálló erők eszköz-állományában keresendő. A mélyen átszegdelt terepen a járművek csak a kevés rossz minőségű úton tudtak közlekedni. A sziklák között kísértetként felbukkanó és eltűnő pathanok ellen légierő és tüzérség nem sokat ért.

A tüzérségnek jelentős szerep jutott Puncs védelmében: az ostrom kezdeti fázisában az indiai légierő beszállított egy könnyű hegyi üteget, mely távol tartotta az ostromlók aknavetőit az ideiglenes repülőtértől. Nagyobb összecsapásokban (pl. a szalatengi csatában, Baramulla visszafoglalása és Puncs felmentése során), több szerep jutott a tüzérségnek – de a rendelkezésre álló eszközök kis száma korlátozta a tűz hatékonyságát.

A gyors sikerre számító pakisztáni erők nem várták az indiai hadsereg gyors reagálását, nem készítették föl az milíciákat a páncélos erők elleni harcra, és nem látták el azokat páncéltörő eszközökkel. Így a háború során páncélos erők három alkalommal (a szalatengi csatában, Puncs felmentése során és a Zodzsi hágóban) döntő szerepet játszhattak – annak ellenére, hogy a bevetett erők mindhárom esetben nagyon kicsik voltak, és az eszközök (Daimler páncélautók és Stuart M5 könnyű harckocsik) 1947-ben már egyáltalán nem számítottak korsze-

¹⁶ Figyelemre méltó, hogy az 1947-48. kasmiri eseményeket tárgyaló források – akár pakisztániak, akár indiaiak – a másik oldalt partoló részrehajlással vádolják a brit kormányt, illetve a brit tiszteket és tisztviselőket.

rűek. A háború során elért sikerek jelentős hatással voltak az indiai hadsereg harceljárásaira a későbbi indo-pakisztáni háborúkban is.

Légierő

A korszerű eszközökkel felszerelt indiai légierő az első naptól az utolsóig teljes légi uralmat tartott fenn. A Spitfire és Tempest vadászrepülőket részben a légi uralom fenntartására, nagyobb részben a csapatok légi támogatására használták. Az indiai légi uralom akadályozta a pakisztáni erők összevonását és a légi felderítést. A bombázó alakulatok hiányát C47 repülőgépekből kigurított robbanó töltetekkel pótolták (melyek nem sok kárt okoztak, de növelték az indiai csapatok harci kedvét).

Különösen nagy szerepet játszott a légi szállító osztály (No. 12. Squadron). Vakmerő pilótái lehetetlen körülmények között is repültek, biztos halált ígérő feladatokat is vállaltak, leszálltak ellenséges tűz alatt tartott és fáklyákkal megvilágított szükség-repülőtereken – és a lehi repülőtér megnyitásával hosszú időn át tartották a magassági rekordot. Mivel az osztály kapacitása (nyolc C47 Dakota repülőgép) a Kasmírban szétbontakoztatott erők hosszú időn át történő támogatásához nem volt elegendő, a légierő a polgári légitársaságoktól bérelt kb 30 db szállító repülőgéppel egészítette ki azt.

Milíciák

Pakisztán számára a milíciák alkalmazása több szempontból is rendkívül előnyös volt. A milíciák lehetőséget nyújtottak támadó műveletek végrehajtására, mikor a reguláris fegyveres erők harcképessége még nagyon alacsony volt. A milíciák, mint "a helyi lakosság spontán szerveződő szabadságharcos erői," vagy mint a "hindu elnyomás alatt szenvedő testvéri muszlimokat segítő önkéntesek" elfedték Pakisztán irányító és támogató szerepét a konfliktusban. Minden független megfigyelő, minden indiai politikus és minden katona számára világos volt, hogy az események mögött Pakisztán áll, de "nyilvánvaló" nem elegendő indok egy nemzetközi konfliktus kezdeményezéséhez.

Megfelelő doktrína és tapasztalatok híján a műveleteket irányító pakisztáni tiszteknek irreális elképzeléseik voltak a milíciák állóképességéről, fegyelméről és harcértékéről, és gyakran kénytelenek voltak improvizálni mikor azok nem váltották be a hozzájuk fűzött reményeket. A laskarok kezdeti fegyelmeztelensége megfosztotta ugyan Pakisztánt az első sikertől (és ezzel a teljes győzelemtől), de még így is sikerült megszerezni Dzsammu és Kasmír területének stratégiai szempontból fontos közel 1/3-át.

A háború alapelveinek érvényesülése

Mind az indiai, mind a pakisztáni fegyveres erők a brit katonai hagyományok örökösei voltak, a tisztjeik (nagyraoszt a második világháború veteránjai) a brit alapelveket (Connaughton, 1988. p 298.) követték. A fegyelmezett, jól kiképzett, reguláris alakulatokból szervezett indiai fegyveres erők számára az alapelvek alkalmazása nem is jelentett különösebb problémát. Más volt a helyzet a pakisztáni fegyveres erők esetében: az Azad Kasmír és törzsi milíciák fegyelmezetlensége és korlátozott harcképessége csak korlátozottan engedte érvényesülni a háború alapelveit. Az alábbiakban csak az alapelvek érvényesülésének néhány kiemelkedő példáját vizsgáljuk.

A cél kiválasztása és fenntartása. Az Azad Kasmír erők és törzsi milíciák első műveleteiket helyesen megválasztott célkitűzések alapján hajtották végre, és a vártnál is sikeresebbnek bizonyultak. De a célkitűzéseknek a rendelkezésre álló erők képességein belül kell lenniük – és ez az elv nem érvényesült: a pathan laskarok fegyelmezetlensége jelentős idővesztést okozott, és a legfontosabb célt (a szrinagári repülőteret) nem érték el időben. A szrinagári kudarc után változtattak a kitűzött célon: megtartani az addig elfoglalt területeket, és további területeket elfoglalni olyan körzetekben (pl. Ladakh) ahol az indiai védelem gyenge volt. Ebben nagyrészt sikeresek voltak.

Az indiai fegyveres erők – különösen a rendelkezésre álló nagyon rövid időre tekintettel – szintén helyesen választották meg a műveletek első célját: Szrinagár volt Kasmír kulcsa, és a repülőtér volt Szrinagár kulcsa. Szrinagár biztosítása után a célok helyes megválasztása és fenntartása problematikusabb volt. Baramula és Uri visszafoglalása után a támadás következő, logikus célja Muzaffarabad lett volna – a kapu, amelyen át a törzsi milíciák betörték Kasmírba, és amely a Dzsheelum folyó völgyének kulcsa. De egyszerre három front (Kasmír völgy, Dzsammu és az Északi Területek/Ladakh) követelte az indiai erők figyelmét. Uri után minden fronton igyekeztek megfelelni a követelményeknek, megosztották erőiket és több hadműveletben kudarcot vallottak, vagy csak korlátozott eredményt értek el.

Fenntartani a csapatok erkölcsi tartását és harci szellemét. Több, mint hat évtized távlatából ennek az elvnek az érvényesülését nehéz megítélni, de a rendelkezésre álló források és a hadműveletek folyamatai azt jelzik, hogy a harci szellem mindkét oldalon mindvégig magas volt. Külön említésre méltó, hogy a pakisztáni oldalon közel másfél éven át fegyverben tudták tartani a fegyelmezetlennek, megbízhatatlannak, intenzív és hosszan tartó műveletekre alkalmatlannak tarott hegyvidéki törzsi harcosokat is.

Támadó műveletek. Mindkét fél folyamatosan törekedett a kezdeményezésből adódó előnyök kihasználására, és elsősorban támadó műveletekkel akarta céljait elérni. Védelembé kényszerült erők (pl. a puncsi helyőrség) is igyekeztek aktív védelmet folytatni, agresszív járőrözéssel és gyakori rajtaütésekkel zavarták az ellenséget. Az indiai erőfölény következtében 1948 végére mindenütt védelembé kényszerül pakisztáni erők is az aktív védelem lehető legaktívabb eljárásait alkalmazták.

A harcászati és hadművelati szempontból jobban képzett indiaiak nagyobb sikerrel váltottak támadásról védekezésre, majd védekezésről támadásra, mint a pakisztániak. Sikerrel alkalmazták a "védekezés a támadásban" elvét: olyan jól védhető állásokat foglaltak el, amelyeket az ellenség nem tudott megkerülni, és kénytelen volt hátrányos helyzetből megtámadni. Ezzel az eljárással tudta a Szikh ezred 1. zászlóalj napokon át föltartani a Baramulla felől Szingrágár irányában támadó laskarokat, és ez vezetett a szalatengi csatában kivívott győzelemhez is. A pakisztáni oldalon ezt az elvet akkor kezdték sikeresen alkalmazni, amikor a reguláris alakulatok nagyobb szerepet vállaltak a műveletekben (pl. 1948. májusban, Muzaffabard védelme során).

Meglepetés. A konfliktus kezdeti szakaszában a Szingrágár irányába végrehajtott támadással Pakisztán stratégiai meglepetést ért el, de az alkalmazott erők jellemzői következtében az így teremtett lehetőséget nem tudta kiaknázni. A törzsi milíciák harceljárásai (rajtaütés, lesállítás, gerilla harc) sok esetben okoztak harcászati meglepetést az indiaiaknak, de hiányos kiképzésük és könnyű felszerelésük következtében az elért előnyöket nem tudták hadművelati sikerré aggregálni. Stratégiai és politikai szinten a milíciák új és szokatlan bizonytalansági tényezőnek bizonyultak, amivel az indiai politikai vezetés nem tudott megbirkózni.

Az indiaiak – a rendelkezésre álló nagyobb erő és a csapatok fegyelme következtében – nagyobb sikerrel aknázták ki a hadművelati és harcászati meglepetéseket. A törzsi milíciák hátában váratlanul megjelenő páncélautók eldöntötték a szalatengi csatát – ez a Kasmír völgy gyors visszafoglalásához vezetett. A harckocsik váratlan megjelenése a Zodzsi hágóban olyan taktikai meglepetés volt, amire a pakisztániak semmilyen választ nem tudtak rögtönözni és kénytelenek voltak erőiket kivonni Ladakhból – így a harcászati meglepetés hadművelati sikeret eredményezett.

Erők összpontosítása. A sorozatos pakisztáni rajtaütések a kasmíri állami erőket szétforgácsolták: ahogy egyre több fenyegetett pontot igyekeztek védeni, egyre kisebb alegységekben tevékenykedtek. Ez sebezhetővé tette őket, mert lehetőséget adott a támadónak, hogy részle-

tekben, egyenként számolja föl a kis helyőrségeket.¹⁷ Ezt a hibát hadászati szinten az indiai erők is elkövették. Szrinagár felmentése és Baramula és Uri visszafoglalása után egyszerre három, egymástól távol eső fronton (a Kasmír völgyben, Dzsammuban és az Északi Területen illetve Ladakhban) egyszerre próbáltak megfelelni a követelményeknek. Megosztották erőiket és több hadműveletben kudarcot vallottak, vagy csak korlátozott eredményt értek el. Harcászati szinten az erők összpontosítása megfelelő volt: az indiai harcvezetők inkább feladtak már megszerzett állásokat és elfogadták, hogy egyes területek még néhány hónapig az ellenség kezén maradnak, de nem osztották meg erőiket.

A pakisztániak a Szrinagár elleni támadás során a feladat végrehajtásához elegendő erőt vontak össze, de a hadművelet kudarcra után már nehéz feladat volt az erők összpontosítása: a törzsi milíciák a saját fejük után mentek, ritkán fogadtak el tanácsokat (még kevésbé utasításokat) a pakisztáni tisztektől. Az indiai légi uralom következtében az erők összevonása amúgy is kockázatos dolog volt, mert jó célpontokat szolgáltatott az indiai légi csapatoknak. Ezen túlmenően az összevont alakulatok ellátása megbízható logisztikai rendszert követelt volna – ezt Pakisztán nem tudta biztosítani.

Erő gazdaságos alkalmazása. Eltérő okokból az erők gazdaságos alkalmazása mindkét fél számára létfontosságú volt. India fegyveres erői létszámban, harcképességben, logisztikai lehetőségekben messze erősebbek voltak Pakisztán alakulófélben levő fegyveres erőinél, de a nagy távolságok, rossz utak és korlátozott légi szállító kapacitás szigorúan korlátozták a hosszú időn át fenntartható erőket. Ezen túlmenően India fegyveres erőire más helyszíneken is szükség volt. A rendelkezésre álló erőket úgy kellett tehát felhasználni, hogy minden feladatra megfelelő erő jusson – de semmivel több. Az események azt mutatták, hogy az indiai parancsnokok ezt az elvet általában helyesen alkalmazták.

Az erők gazdaságos alkalmazása Pakisztán számára még fontosabb volt: a pakisztáni fegyveres erők létszám, ellátás, harcképesség szempontjából messze elmaradtak az indiai erőktől. A milíciák alkalmazása egyértelműen erőtakarékosági intézkedés volt. A pathan törzsi harcosok harceljárásaikkal (lesállítások, vállalkozások, rajtaütések) és – talán még fontosabb – hírnevükkel létszámukhoz képest aránytalanul nagy indiai erőket kötöttek le. Az önkéntesek harcedzett, de olcsó és könnyen fölláldozható erők voltak, és nagy számban álltak rendelkezésre a megfelelő időben – akkor, amikor az alakulófélben levő pakisztáni fegyveres erőknek minden emberre szükségük volt.

¹⁷ Az 1971-es indo-pakisztáni háborúban India sikerrel alkalmazta ugyanezt az eljárást a pakisztáni hadsereggel szemben Kelet-Pakisztánban (Bangladesben).

A hadművelet vége felé a pakisztáni tisztek reguláris és Azad zászlóaljából és pathan laskarokból álló dandárokat szerveztek, melyek egyre nagyobb sikerrel hangolták össze a különböző erők eltérő képességeit. A reguláris zászlóalj szilárd támpontot képezett, mely körül a környéket jól ismerő, mozgékony Azad milícia széles védő, megfigyelő és felderítő biztosítási övet alkotott. Ezekre támaszkodva a pathanok képesek voltak rajtaütéseikkel, vállalkozásaikkal, általános kiszámíthatatlanságukkal és hírnevükkel létszámukhoz képest aránytalanul nagy területeket dominálni. (Khan, Akbar, 1970. pp. 106-107)

Biztonság. Mindkét fél követett el hibákat és ért el figyelemre méltó sikereket erőik váratlan támadásoktól történő megóvásában. Különösen figyelemre méltó volt az indiai 7. könnyűlovasság egy századának áthelyezése Akhnurból Szonomargba. Sikerült titokban tartani a század 440 km-es útját és a Szonomargtól a Zodzsi hágóig vezető út kiszélesítését, és a harcok megkezdésével teljes meglepetést és pánikot kelteni a hágót védő pakisztáni erőkben.

Rugalmasság. A pakisztáni erők ebből a szempontból hátrányban voltak. A kezdetben alkalmazott Azad Kasmír erők és törzsi milíciák alacsony harcászati és hadműveleti készsége korlátozta a végrehajtható műveleteket. Nem volt meg bennük a reguláris alakulatok összetartó ereje, amely egy-egy kudarc után lehetővé teszi, hogy az állomány gyorsan visszanyerje egyensúlyát. Ugyanakkor az iszlám különösen szilárd ideológiai támaszt jelentett, a zsákmány erős motiváló tényező volt – és a szabályzatok és doktrínák hiánya tág teret adott a kezdeményezésnek, a kísérletezésnek, az improvizálásnak.

A fegyelmezett indiai reguláris erők mindig tanultak a kudarcból, nem adták föl szándékaikat, csak nagyobb erőket és több erőforrást koncentráltak, más módszerekkel, más harceljárásokkal néhány hét vagy hónap után visszatértek és újra próbálkoztak. Ugyanakkor néhány kimagasló eseményt leszámítva (pl. a Zodzsi hágó áttörése) az indiai parancsnokok korlátozott kezdeményező-készsége számos elszalasztott lehetőséghez vezetett.

Adminisztráció. A heterogén pakisztáni erők (különösen a milíciák) esetében nem beszélhetünk adminisztrációról a szokásos (szabályzatok, úrlapok és jegyzőkönyvek) értelemben. Ennek ellenére a milíciák és az egyre nagyobb reguláris erők 14-15 hónapon át folyamatosan kaptak hadianyagot és élelmiszert, és valamennyire megoldották a sebesültellátást is.

Együtműködés. A doktrínák és szabályzatok alapján működő reguláris indiai erők számára az együtműködés nem jelentett problémát. A heterogén pakisztáni erők számára a pathan milíciák öntörvényű magatartása eleinte fejfájást okozott. E magatartás számlájára írható a

szrinagári hadművelet kudarca. A későbbi műveletekben, ahogy felismerték az együttműködés előnyeit, a pathanok magatartása megváltozott.

A negyedik generációs hadviselés mérföldköve

A második világháború óta egyre ritkábbak lettek a reguláris fegyveres erőkkel, államok között vívott háborúk. Az állami erők és nem-állami hadviselők közötti, általában egy állam határain belül vívott fegyveres konfliktusok (felkelések, polgárháborúk) váltak a hadviselés domináns formájává – felvirradt a negyedik generációs hadviselés korszaka.¹⁸ India és Pakisztán első konfliktusát e folyamat korai mérföldkövének, Pakisztánt a folyamat egyik úttörőjének tekinthetjük. A későbbi negyedik generációs konfliktusoktól eltérően e háború néhány hetes kezdeti fázisa (kb 1947. augusztus-október) után a hagyományos erők és hagyományos harc-eljárások kezdtek dominálni, és az irreguláris erők fokozatosan betagozódtak a központi irányítás alá. De az események így is megmutatták, hogy egy modern állam egy másik, lényegesen erősebb modern állammal szemben saját érdekei szolgálatába tudja állítani az aszimmetrikus hadviselés elveit és eljárásait, és jó eséllyel tud lényegesen nagyobb eredményeket elérni, mint amit a befektetett erőforrások indokolnának.

Pakisztán a kasmíri kísérlet tapasztalatait egyértelműen pozitívan értékelte, és későbbi háborúiban egyre nagyobb szerepet adott a nem-állami hadviselőknek. Sikerral alkalmazta őket az Afganisztán szovjet megszállása elleni harcokban, és India ellen. Reguláris fegyveres erői súlyos vereségeket szenvedtek minden India elleni háborúban, de a nem-állami hadviselők alkalmazásával sikerült egy olyan stratégiai és politikai bizonytalansági tényezőt beiktatni a két ország közötti viszonyba, ami jelentősen csökkenti az erőkülönbségeket. Amire Pakisztán nem képes fegyveres erejével, azt eléri a nem-állami hadviselők többé-kevésbé nyílt támogatásával: fegyvert, kiképzést, biztonságos menedékhelyet és bizonyos fokú nemzetközi legitimitást nyújt az indiai központi kormány ellen lázadó vallási és nemzeti kisebbségeknek – akár muszlimok, akár nem. Hatvan éve sikerrel akadályozza Dzsammu és Kasmír integrálódását Indiába és folyamatosan bomlasztja az Indiai Köztársaság kohézióját.

Az 1960-as években India nagy sikerrel alkalmazta is ezeket az eljárásokat Pakisztánnal szemben – e siker eredménye volt a két ország között 1971-ben vívott háborúban aratott győzelem és Bangladesh függetlenné válása. Pakisztán stabilitása és kohéziója ma is sokkal bi-

¹⁸ E jelenség magyarázatára született az 1980-as években a hadviselés generációinak elmélete, mely szerint a hadviselés fejlődése elsősorban egy evolúciós folyamat, de felismerhetők benne olyan dialektikus minőségi változások, melyek elkülöníthető generációkra osztják azt. A 20. század politikai és társadalmi változásai és a technológia robbanásszerű fejlődése egy újabb generáció-váltást eredményezett – a *negyedik generációs hadviselés* korban vagyunk. (Strachan, 2007, Kiss, 2009, Somkuti, 2009)

zonytalanabb, mint Indiáé, így Indiának sokkal több lehetősége lenne Pakisztánt destabilizálni, mint fordítva. Egyértelműen politikai megfontolások alapján (melyek elemzése túlmutat jelen tanulmány keretein) India mégis föladta a pakisztáni nemzeti felszabadító mozgalmak támogatását.

Felhasznált irodalom

- Abbas, Hassan (2004): *Pakistan's Drift into Extremism: Allah, the Army, and America's War on Terror*, 340 p. ISBN 978-0-7656-1496-4, M.E. Sharpe, New York, 2005. p. 32.
- Ali, Syed: "The Perils of Covert Coercion," in: Freedman Lawrence (1998): *Strategic Coercion – Concepts and Cases*, Oxford University Press, Oxford, ISBN 0-19-829349-6, 416 p.
- Amin, Agha Humayun (1999): "The Pakistan Army till 1965," *Strategicus and Tacticus*, Lahore
- Ankit, Rakesh: "The Cold War and its Impact on the Evolution of the Kashmir Crisis, 1947-48," *Journal of the Oxford University History Society*, St. Hilda's College, Oxford, 2009.
- Bajwa, Kuldip Singh (2003): *Jammu and Kashmir War, 1947-1948: political and military perspective*, Har Anand Publications, New Delhi, 333 p.
- Barua, Pradeep (2005): *The state at War in South Asia*, 440 p. ISBN, 978-0-8032-1344-9, University of Nebraska, Lincoln
- Cohen, Maurice (1955): *Thunder Over Kashmir*, Orient Longman Ltd, Hyderabad. ISBN 81-250-0016,
- Connaughton, Richard M. (1988): *The War of the Rising Sun and the Tumbling Bear: A Military History of the Russo-Japanese War, 1904-5*, 300 p. ISBN 0-415-07143-7, Routledge, London, p 298.
- Dasgupta, Chandrashekhar (2002): *War and Diplomacy in Kashmir, 1947-48*, Sage Publications, New Delhi.. ISBN: 0-7619-9588-9, 239 p.
- Goel, Sita Ram (é.n.): *Muslim Separatism – Causes and Consequences*, Voice of India, New Delhi, <http://www.voi.org/books/muslimsep/>
- Gupta, Sisir (1966): *Kashmir – a Study in India-Pakistan Relations*, 511 p. Asia Publishing House, London
- Khan, Akbar (1970): *Raiders in Kashmir*, 160 p. Jang Publisher's, Lahore, ISBN 969-36-0025-8
- Khan, Muhammad (2000): "National Liberation Struggle of Kashmiris in the Regional and Global Setting," PhD dissertation, University of Karachi, Karachi, Pakisztán
- Kiss Álmos Péter: "Generációk a hadviselésben – a negyedik generáció," *Hadtudományi Szemle*, Budapest, 2009.2.
- Praval,K.C. (1987): *Indian Army after Independence*, 623 p. Lancer International, New Delhi, ISBN 81-70642-014-7
- Sen, Lionel Protip (1969): *Slender Was the Thread: Kashmir Confrontation 1947-48*, Orient Longman, Hyderabad, 308 p.
- Somkuti Bálint: "A 4. generációs hadviselés," *Hadtudományi Szemle*, 2009.2.
- Strachan, Hew: "British Counter-Insurgency from Malaya to Iraq," *RUSI Journal*; London, 2007. december; 152 évf, 6 sz, pp. 8-11.
- Swami, Praveen (2006): *India, Pakistan and the Secret Jihad: The covert war in Kashmir, 1947-2004*